

Токторов Э.С., Жолдошов М.А.

**ДИНИЙ ЭКСТРЕМИЗМ ЖАНА АНЫ МЕНЕН БАЙЛАНЫШКАН
КЫЛМЫШТАРГА КАРШЫ АРАКЕТТЕНУУ БОЮНЧА ОПЕРАТИВДҮҮ
ЖАГДАЙДЫ ТЕОРЕТИКАЛЫК АНАЛИЗДӨӨ**

Токторов Э.С., Жолдошов М.А.

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ОПЕРАТИВНОЙ СИТУАЦИИ
ПО ПРОТИВОДЕЙСТВИЮ РЕЛИГИОЗНОМУ ЭКСТРЕМИЗМУ
И СВЯЗАННЫМ С НИМ ПРЕСТУПЛЕНИЯМ**

E.S. Toktorov, M.A. Zholdoshov

**THEORETICAL ANALYSIS OF THE OPERATIONAL
SITUATION IN COMBATING RELIGIOUS EXTREMISM
AND RELATED CRIMES**

УДК: 343(7)

Макалада укук коргоо органдары тарабынан катталган Кыргыз Республикасындагы экстремизм көрүнүштөрүн анализдөөгө тиешелүү автордун изилдөөлөрү каралмакчы. 2018-жылы катталган фактылардын 73% же 436 учуру, «Хизбут-Тахрир аль-Ислами» диний-экстремисттик уюмунун ишмердүүлүгү менен байланыштуу, 43% же 118 катталган фактылар «Йакын Инкар» диний-экстремисттик уюмунун ишмердүүлүгү менен ал эми, 20% же 43 катталган фактылар салафит багытындагы агымдардын ишмердүүлүгү менен байланыштуу болгон. Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасы жана укук коргоо органдарынын биргелешип көрүлгөн аракеттердин натыйжасында, «Йакын Инкар» диний агымынын мыйзамсыз иштери боюнча материалдар топтолгондугу жана анын жыйынтыгында, 2017-жылдын 15-июнунда Бишкек шаарынын октябрь райондук сотунун чечими менен аталган диний агымдын ишмердүүлүгү экстремисттик деп табылып, Кыргыз Республикасынын аймагында тыюу салынгандыгы белгиленет.

Негизги сөздөр: экстремизм, диний экстремизм, терроризм, тергөө, оперативдүү коштоо, оперативдүү ишмердүүлүк, оперативдүү камсыздоо, атайын кызматтар, конституциялык нормалар, териштирүү.

В статье рассматриваются проведенные автором исследования, касающиеся анализа зарегистрированных правоохранительными органами проявлений экстремизма в Кыргызской Республике. Они показали, что 2018 г. из 73% или 436 зарегистрированных фактов, связаны с деятельностью религиозно-экстремистской организации «Хизбут-Тахрир аль-Ислами», 43% - 118 зарегистрированных фактов с деятельностью религиозно экстремистской организации «Йакын Инкар» и 20% или 43 зарегистрированных фактов с деятельностью течений салафитской направленности. Отмечается, что в результате предпринятых совместных усилий правоохранительных органов и Ге-

неральной прокуратуры Кыргызской Республики были собраны материалы по противозаконной деятельности религиозного течения «Йакын Инкар» в результате чего 15.06.2017 года решением Октябрьского районного суда г.Бишкек, деятельность данного религиозного течения признана экстремистской и запрещена на территории Кыргызской Республики.

Ключевые слова: экстремизм, религиозный экстремизм, терроризм, следствие, оперативное сопровождение, оперативная деятельность, оперативное обеспечение, специальные службы, конституционные нормы, расследование.

The article discusses the study conducted by the author concerning, analysis of registered law enforcement agencies manifestations of extremism in the Kyrgyz Republic have shown. What is 2018 of 73% or 436 recorded facts related to activities religious extremist organization Hizb ut-Tahrir al-Islami, 43%-118 recorded facts with religious extremist organization Yakyn Inkar and 20% or 43 recorded facts with the activities of Salafi movements directionality. It is noted that as a result of joint efforts of law enforcement and the Attorney General illegal materials were collected in the Kyrgyz Republic activities of the religious movement "Yakyn Inkar" resulting in 06/15/2017 by the decision of the Okyabrsky District Court of Bishkek, the activities of this religious movement are recognized as extremist and banned in the Kyrgyz Republic.

Key words: extremism, religious extremism, terrorism, operational support of the investigation, operational activities, operational support, special services, constitutional norms, investigation.

Укук коргоо органдары тарабынан катталган Кыргыз Республикасындагы экстремизм көрүнүштөрүн анализдөөгө тиешелүү автордун изилдөөлөрү кийинкилерди көрсөтү. 2018-жылы катталган фактылардын 73% же 436 учуру, «Хизбут-Тахрир аль-

Ислами» диний-экстремисттик уюмунун ишмердүүлүгү менен байланыштуу, 43% же 118 катталган фактылар «Йакын Инкар» диний-экстремисттик уюмунун ишмердүүлүгү менен ал эми 20% же 43 катталган фактылар салафит багытындагы агымдардын ишмердүүлүгү менен байланыштуу болгон.

Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасы жана укук коргоо органдарынын биргелешип көрүлгөн аракеттердин натыйжасында, «Йакын Инкар» диний агымынын мыйзамсыз иштери боюнча материалдар топтолгондугун жана анын жыйынтыгында, 15.06.2017-жылы Бишкек шаарынын октябрь райондук сотунун чечими менен, аталган диний агымдын ишмердүүлүгү экстремисттик деп табылып, Кыргыз Республикасынын аймагында тыюу салынгандыгын автор белгилейт.

Аны менен бирге, Кыргыз Республикасынын укук коргоо органдарынын бөлүктөрү тарабынан экстремисттик ишмердүүлүккө каршы аракеттерди көрүү алкагында, «Йакын Инкар» диний агымынын тарап-таштарынын ишмердүүлүгүн ачыкка чыгаруу жана алдын алуу боюнча максаттуу оперативдик издөө профилактикалык иш-чаралары өткөрүлдү. 2018-жылдын 12 айында республика аймагында 118 факт ачыкталып, анын ичинен болгону 4 кылмыш иши козголгон. Андан сырткары, 403 мыйзамсыз «даават» өткөргөн миссионерлер ачыкталып республиканын ички иштер органдарында аталган диний экстремисттик агымдын 245 тарапташы учетко алынган. Катталган экстремизм көрүнүштөрүнүн байкалуусун анализдөө авторду кийинки жыйынтыкка алып келет. Экстремизм жаатында кылмыштардын көпчүлүк болугу республиканын түштүк аймагында катталган, алсак, бардык кылмыштардын ичинен Жалал-Абад областы боюнча 17,2% түзөт, Ош областында 12,8%, Ош шаары 11,1% түзөт. Аны менен катар диний экстремизмдин жайылышы республиканын бир эле түштүк аймактарында эмес, түндүк аймактарында да болууда. Мисалы, Чүй областында 2017-жылдын 12 айында 91, 2016-жылдын 12 айында 42 болуп, жалпы ачыкка чыгарылган фактылардын 15,2% түзөт. Бишкек шаарында дагы 52 факт ачыкталган (8,7%). Республиканын түштүк аймактарындагы диний экстремисттик уюмдарга тиешеси бар деп таанылып, кылмыш жаза жоопкерчилигине тартылган жактардын жаш категориясы төмөнкүдөй картинаны көрсөтөт:

- 1) 19-24 жаштагылар – 20%;
- 2) 25-29 жаштагылар – 25%;
- 3) 30-39 аштагылар – 21%;
- 4) 40-49 жаштагылар – 20%;
- 5) 50 жаштан жогоркулар 12%.

Экстремизм көрүнүштөрүн анализдөөнүн жыйынтыгында, республиканын аймагында диний-экстремисттик уюмдардын идеологияларына кабылган 90 уюшкан орду белгилүү болгон. Азыркы учурда, Кыргыз Республикасынын укук коргоо органдарында 1827 адам учетто турат, алардын ичинен «Хизбут-Тахрир аль-Ислами» диний экстремисттик уюмунунун 1150, жалпы учеттогу сандын 62,9%ын түзөт, «Йакын Инкар» диний агымынан 245 же 13,4%, салафит багытындагы 302 же 16,5%, вахабизмдегилер 58-3,1%, суфизмдегилер 26-1,4%, Өзбекстандын ислам кыймылынан 12-0,6% [1].

Автордун ою боюнча республиканын аймагында диний экстремизмдин таралышына негизги фактор жана себептер болуп төмөнкүлөр эсептелинет:

- 1) республика аймагында өздөрүнүн агитациялык-пропагандалоочу ишмердүүлүгүн жүргүзгөн ички экстремисттик тайпалардын болуусу;
- 2) Борбордук Азия мамлекеттериндеги стабилдүү эмес жагдай, аны менен катар Жакынкы Чыгыштагы эл аралык террористтик уюмдардын жана диний экстремисттик уюмдардын ишмердүүлүгүнүн жайылышы;
- 3) калктын жана алардын катарында дин өкүлдөрүнүн диний чөйрөдөгү билимсиздиги;
- 4) республиканын калкына эркин түрдө жеткиликтүү болгон интернет ресурстарындагы диний экстремисттик топтордун ишмердүүлүгүнүн кенен таралышы;
- 5) жарандардын эмгек миграциясы аркылуу диний экстремисттик уюмдардын пропагандасынын таасирине кабылуусу;
- 6) мыйзамсыз миграция, чек аранын начар көзөмөлдөнүүсү, жетүү татаал болгон тоолуу аймактардын көптүгү, ошондой эле Борбордук Азия республикаларынын чек араларынын ачыктыгы диний экстремисттик уюмдардын мүчөлөрүнүн көзөмөлсүз кыймылына шарт түзөт.

Акыркы жылдары диний экстремизмдин жана радикализмдин өсүүсүнөн улам дүйнө жүзүндө, Борбордук Азия чөлкөмүндө социалдык-саясий кырдаалдын оорлошкону байкалат. Бул тенденция, мамлекеттердин улуттук коопсуздугуна коркунуч жараткан зомбулуктун жана экстремисттик ишмердүүлүктүн жайылуу коркунучуна алып келет. Жекече караганда, Жакынкы Чыгыштагы жана дүйнөнүн башка аймактарындагы экстремисттик жана террористтик уюмдардын ишмердүүлүгүнүн жандануусу, алардын идеологиялык таасиринин Борбордук Азия өлкөлөрүнө таркашы, өзүнүн артынан, жарандардын радикалдашуусуна ошондой эле, диний жаатта коомдун туруксуздугуна алып келүүчү коркунучтарды жаратат.

Деструктивдүү жана экстремисттик кыймылдардын ишмердүүлүгүн ачыкка чыгаруу менен алдын алуунун татаалдыгы, Кыргызстандын аймагында алар жашыруун аракеттенип, формалдуу уюмдук түзүлүшү жок, көбүнчө сырттан башкарылгандыгынан билинет [2].

Алар жашыруун тайпалардын тармакчасы сыяктуу түзүлүп, бардык болгон байланыш, маалымат жана интернет каналдары аркылуу пропаганданы жүргүзө алышат, түрдүү социалдык структураларда иштей алышат.

Тергөө жана оперативдик практикасы экстремисттик диний уюмдар негизинен жаштарга жана аялдарга басым жасаган фактыны тастыктайт. Бул коомдук стабилдүүлүккө, коопсуздукка, экономиканын ийгиликтүү өнүгүүсүнө, коомдун рухий жашоосуна жана салттуу үй-бүлөлүк баалуулуктарга коркунуч жаратат. Диний радикалдык жана экстремисттик идеялардын таралуусуна эң жакын райондор болуп, өлкөнүн маалымат аз жеткен, билим берүү жетишсиз болгон, экономикалык ишмердүүлүктүн жана социологиялык коргоонун мүмкүнчүлүк чектелген, профилактикалык иштер жок болгон бөлүктөрү эсептелинет. Өлкөдө диний экстремизм деңгээлине чейин диндин радикалдашуусуна аныкталган өлчөмдө чет өлкөлүк диний экстремисттик борборлордун жана уюмдардын таасири тийгендиги шек жаратпайт. Чет өлкөлөрдөгү окуу борборлордун бүтүрүүчүлөрү, Кыргызстан элинин жашоо образына, маданиятына, түспөлүнө, кийимине, жүрүм-турум стандарттарына дал келбеген бөтөн көрүнүштөрдү алып жүрүүчүлөр жана барып келген өлкөнүн идеологиясын, менталитетин жайылтуучулар болуп калууда.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, коомдогу тартипти жана социалдык стабилдүүлүктү камсыздоо тапшырмаларын ишке ашыруу үчүн, укук коргоо органдарынын экстремизмге каршы туруу ишмердүүлүгүн оптимизациялоо зарыл деп автор эсептейт. Бул үчүн төмөнкү иш аракеттерди өткөрүү керек:

1) Диний билим алуу үчүн Республиканын аймагынан сырткары чыгып жаткан жарандардын үстүнөн мониторинг жүргүзүү. Анын негизги максаттары: чыгып кетүүсүнүн жана каржылануусунун мыйзамдуулугун аныктоо. Ошондой эле, алардын Кыргыз Республикасына кайтып келгендеги диний ишмердигин, алар тарабынан укук бузуулардын алдын алуу үчүн кийинки аракеттерин тартипке салуу.

2) Экстремисттик агымдардын идеологияларынын маңызын түшүндүрүү максатында, коомчулукту, массалык маалымат каражаттарынын жардамында жер-жерлерде түшүндүрүүчү профилактикалык иш-

чараларды өткөрүүнү улантуу. Салттуу диний окуулардын идеологиясын пропагандалоо аркылуу, радиокалдуу агымдын өкүлдөрү тарабынан туура эмес талкуулар болуп, алдап жаткандыгынан улам адашуулар жөнүндөгү маалыматтарды элге жеткирүү.

3) Аткарылган иштердин эффективдүүлүгүн арттыруу үчүн жер-жерлерде ведомстволор аралык группаларды түзүү керек. Алар лекцияларды, жолугушууларды, беседаларды өткөрүп, биргелешкен ишчаралардын формасын, методикасын жана планы менен графиктерин түзүүсү шарт.

4) Диний мекемелердин ишмердигин жөнгө салуу, жер-жерлердеги жаштар саясатын ишке ашыруу чөйрөсүндө мамлекеттик саясатты ишке ашыруу боюнча аткарылган иштердин эффективдүүлүгүн арттыруу чараларын иштеп чыгуу.

5) Жүзөгө ашырылган иштердин тематикасынын алкагында телеберүүлөрдүн, печатка чыгуучу жана мамлекеттик түзүмдөрдүн сайттарында чагылдырылуучу рубрикалардын циклдердин түзүү суроолорун карап чыгуу.

6) Укукка жат ишмердүүлүгү белгилүү болгон, оперативдик-профилактикалык каттоодо турган деструктивдүү элементтердин, террористтик-экстремисттик уюмдардын мүчөлөрү тарабынан жасалган укук бузуу фактыларын ачыкка чыгаруу жана аларга тоскоолдук кылуу иштерин жүргүзүү. Ушул уюмдарга көмөкчүлүк кылгандарды жана жаңы келген мүчөлөрүн табуу, каттоого алуу иштерин жүргүзүү. Деструктивдүү элементтердин каттоо боюнча маалымат базасын жаңылап туруу.

7) Бул уюмдардын жаңы мүчөлөрүн жана көмөкчүлөрүн ачыкка чыгаруу, учетко коюу боюнча иштерди алып баруу.

8) Деструктивдүү элементтерди учетко коюу боюнча маалымат базасын (тизме) түзүү иштерин жүргүзүү.

Эсептелген чаралар, экстремисттик жана террористтик уюмдарды каржылоо булактарын жана каналдарын, деструктивдүү диний агымдардын миссионердик ишмердүүлүгүн аныктоо жана жабуу максатындагы оперативдүү издөө иш-чараларын жандандырууга шарт түзөт. Жыйынтыгында, чет өлкөлүк жарандардын мыйзамсыз ишмердүүлүгүн, каналдарын, алардын мыйзамсыз кирип келүүлөрүн жана легалдашуусун ачыкка чыгаруу боюнча өткөрүлгөн иштер сапаттуу түрдө жакшырат. Чет өлкө жарандары, эмгек мигранттары менен иштөөнү оптимизациялоо, Республиканын калкынын эсебинен жаңы мүчөлөрдү укукка каршы ишмердүүлүгүнө тартуу фактыларын ачыкка чыгарууга, алдын алууга мүмкүнчүлүк берет. Деструктивдүү диний агымдардын активдүү

мүчөлөрүнө жана лидерлерине карай зарыл болгон оперативдүү издөө жана профилактикалык иш-чараларды өз учурунда пландаштыруу жана өткөрүүгө мүмкүнчүлүк түзөт. Экстремизм жана аны менен байланышкан кылмыштарды оперативдүү алдын алуу боюнча ишмердүүлүктөгү негизги орун, мамлекеттик органдардын, мамлекеттик бийлик органдардын, жергиликтүү өзүн өзү башкаруу органдарынын кызматкерлери арасында деструктивдүү идеологияны таркатууга жол бербөө боюнча иш-чараларга берилет. Ушул максаттарда, мамлекеттик структуранын кызматкерлери арасынан тартылган экстремисттик жана башка деструктивдүү уюмдардын тарапташтарынын ишмердүүлүгүн аныктоо жана алдын алуу боюнча иштерди өз учурунда пландап, ишке ашыруу зарыл. Республиканын аймагындагы экстремисттик жана

башка деструктивдүү ишмердүүлүк менен алектенген уюмдарды, интернет-сайттарды ачыкка чыгарууга багытталган оперативдүү профилактикалык иштерди жандандыруу зарыл. Бул үчүн, алардын кийинки ишмердүүлүгүнө тыюу салууну мыйзам деңгээлинде сунуштоо шарт. Деструктивдүү диний, экстремисттик жана террористтик уюмдардын ишмердүүлүгүнө каршы туруу боюнча иштерди жөнгө салуучу нормативдик-укуктук базаны өздөштүрүү жана жакшыртуу иштерин жүргүзүү максатка ылайык болот.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Ички Иштер Министрлигинин маалымат борборунун. - 2019-жылдын отчету.
2. Сайфутдинов Т.И. Теория Оперативно-розыскной деятельности. / Окуу китеби, 2-бөлүк. - Б., 2017. - 372-б.